

*Анастасія
Аветисян*

УДК 130.2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІЗУАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ¹ У ФІЛОСОФСЬКИХ ПРОЕКТАХ МОРИСА МЕРЛО-ПОНТІ І ЖИЛЯ ДЕЛЬОЗА

Цю статтю присвячено аналізу філософсько-методологічного підґрунтя напрямку візуальних студій, означеного одним із ключових її представників Кітом Моксі (Keith Moxey) як презентативний [Моксеу, 2008]. Згідно з класифікацією Моксі, підходи дослідників-візуалістів можна умовно розділити на два методологічні крила: репрезентативний і презентативний.

Прихильники репрезентативного підходу у візуалістиці будують своє дослідження навколо з'ясування значення візуального об'єкта, його повідомлення та шляхів його інтерпретації [Моксеу, 2008]. Такий семіотико-герменевтичний спосіб налаштування критичної оптики щодо фактів візуального досвіду на довгий час стає панівним фокусом візуальних досліджень. Повідомлення артефакту візуальної культури стає центральним об'єктом студій: його значення, адресат, намір тощо.

¹ Візуальною теорією ми називаємо корпус міждисциплінарних досліджень, спрямованих на вивчення візуальної культури у різноманітні її проявів, у тому числі на з'ясування фундаментальних структур візуального досвіду. Синоніми: візуальні студії, візуальні дослідження. Докладніше про розмаїття дослідницьких програм у межах візуальної теорії див. статті «Мапа візуальних студій: основні напрямки дослідження» [Аветисян, 2016] та «Культурфілософські акценти візуальної теорії Томаса Мітчела» [Аветисян, 2017 b].

На протипагу цьому підході розвивається інший теоретико-методологічний вектор візуальних досліджень, який Моксі називає презентативним. Він об'єднує теоретиків, що зосереджують свою увагу на самому візуальному об'єкті в його присутності і на особливостях досвіду його переживання глядачем. Головні теоретики цього напрямку — Томас Мітчел (W.J.T. Mitchell) і Готфрід Бьом (Gottfried Boehm) [Boehm, Mitchell, 2009] — відкрили перспективи візуальних досліджень нового рівня, коли наголос переносять з об'єкта бачення на акт його досвідчування.

Згідно з головним положенням, що його ми виносимо на захист у цій статті, методологічні засади презентативного підходу слід шукати у феноменології сприйняття Мориса Мерло-Понті і філософському проекті Жилья Дельоза, адже саме вони обґрунтували можливість подолання суб'єкт-об'єктного кліше, з яким пов'язують візуальне переживання, і відкрили перспективи для розкриття гносеологічної (повно)цінності досвіду бачення.

Отже, головним завданням статті є експлікація принципів і положень, запропонованих Мерло-Понті і Дельозом, що стали методологічною основою для візуальних досліджень презентативного напрямку. Потрібно зауважити, що прямих посилань на Мерло-Понті або Дельоза у працях дослідників візуальної культури ми не зустрінемо (за рідкісним винятком, яким є стаття Кіта Моксі, до якої ми тут і звертаємося). Отже, засадовою для методології розвідки, поданій у цій статті, є феноменологічна теорія в її антропологічному вимірі. Залучення до розгляду позиції Жилья Дельоза зумовлене тематичною і методологічною близькістю його проекту до розробки цієї теми у вченні Мориса Мерло-Понті.

Обидва філософи вдаються до дослідження художнього досвіду, особливостей погляду митця і шляхів втілення художнього бачення в полотні (Мерло-Понті у низці праць, особливо в есеях «Око і дух» [Merleau-Ponty, 1964] і «Сумніви Сезана» [Merleau-Ponty, 1966]; Жиль Дельоз у праці «Френсис Бейкон: логіка відчуттів» [Deleuze, 2002]). Втім, їхні теоретичні висновування безумовно виходять за межі естетичної експертизи, перетворюючись на онтологію бачення з її специфічним словником і граничними принципами.

1. Передусім обидва філософи наголошують на тому, що бачення є *чуттєвим актом, його досвід не може бути вичерпаний думкою (словом)* і, зрештою, не потребує цього.

Морис Мерло-Понті описує досвід бачення, зокрема художнього, як особливого роду зверненість до світу, специфічний пізнавальний акт, результат якого виражається так само у формі, зрозумілій очам, але не завжди доступній для прочитання розумові. Так, не існує зору без мислення (*Il n'y a pas de vision sans pensée*) [Merleau-Ponty, 1964: p. 33], але недостатньо мислити, аби бачити, оскільки бачення — це мислення за певних умов, яке «народжується “з приводу” того, що відбувається у тілі, “збуджується” тілом до думки» [Merleau-Ponty, 1964: p. 33].